

John Bale: Sport, Space and the City
Routledge, London, New York, 1993, 211 old.

Napjainkban a nyugat-európai országok gazdasági és társadalmi életében, rendőrségi ügyeiben egyre fontosabb szerepet játszanak a sportesemények, és az azokkal kapcsolatban felmerülő problémák, megoldandó feladatok. Ebből a szempontból úttörő jellegűnek számít a keele-i egyetem tanára által írt könyv, amelyben szerző arra tesz kísérletet, hogy feltárja a kikapcsolódás ezen területének gazdasági, kulturális és területi vonatkozásait. Megállapításai elsősorban a brit labdarúgásra vonatkoznak, és ezért gyakran különösnek tűnnek a „kontinensen” élők számára, arra azonban igen jó lehetőséget nyújtanak, hogy az olvasó részletesen megismerkedjen a brit emberek életének ezzel a szelével.

A könyv öt részre osztható. Az első fejezetben (*Introduction: sport, football and the city*) a szerző általános áttekintést ad a könyv megírásának okairól. Felidéri azokat a tragédiákat (Sheffield, Heysel-stadion), amelyek a labdarúgást a politikai élet középpontjába, a napilapok címdoldalára helyezték, és áttekinti a témával foglalkozó, eddig megjelent publikációkat. Ennek során megállapítja, hogy ezek elsősorban a sportág történelmi, gazdasági és szociológiai oldalával foglalkoztak (pl. a futball-huliganizmus problémája), de alig fordítottak figyelmet a labdarúgás földrajzi összefüggéseire. Ez azért is igen sajnálatos, mert mint a szerző írja „... úgy vélem, egy földrajzibb megközelítés nem csak a brit labdarúgás egészéről meglévő ismereteinket gyarapítja, hanem abba is bepillantást enged, mit jelent ez a sportág az emberek számára, és így hozzájárulhat azon problémák jobb megértéséhez, amelyekkel a sportnak a közeljövőben meg kell küzdenie”.

A második és harmadik fejezet (*The changing shape of stadium, The paradox of modern stadium landscape*) a stadionok fej-

lődésével és ennek ellentmondásaival foglalkozik. A szerző véleménye szerint a fejlődés során négy szakaszt lehet elkülöníteni, amelyek nem csak a sportban, hanem a társadalomban lezajló változásokat is tükrözik. A XVIII. századig a labdarúgás egyike volt a karneválokra és más mulatságokra rendezett játékoknak, játszottak utcákon, tereken, a falvak között elterülő legelőkön. Ennek megfelelően nem rendelkezett kidolgozott szabályokkal, és nem volt éles térbeli elkülönülés a játékosok és a nézők között. A kapitalizmus kifejlődése (XIX. század) során a sportág az utcákról és a legelőkről folyamatosan a házak közötti grundokra és a városi parkokba szorult. Ezzel párhuzamosan fokozatosan megalkották a legfontosabb szabályokat (pl. 1875-ben vezették be a keresztlécet) és meghatározták a játéktér pontos méretét, amely lehetővé tette a játékosok és a nézők térbeli elkülönülését (a partvonal 1882-ben történt bevezetéséig például a nézők betolakodása miatt gyakran csak 30 méter széles tér maradt a játékosok számára).

A XIX. század végén, a XX. század elején — a sportág gyors ütemű fejlődésének hatására — egyre többen láttak üzleti lehetőséget a labdarúgásban. Ennek hatására fokozatosan bekerítették a pályákat, bevezették a belépőjegyet és megkezdődött az adottságok javítása is. A legfontosabb lépésként felépültek az első fedett, ülőhelyes tribünök (elsősorban a gazdagabbak számára), amelyek némileg védelmet biztosítottak az időjárás viszontagságaival szemben, míg a kevésbé tehetősebbek az állóhelyi lelátókról nézték a mérkőzéseket. A gazdasági szegregációval szemben a csapatokhoz való tartozás szerinti elkülönülés még nem jelentkezett ebben a periódusban: a szurkolók teljesen szabadon mozoghattak a lelátókon. Az infrastruktúra fejlődésével párhuzamosan folyamatosan

növekedett a mérkőzések látogatottsága is: 1905 és 1914 között a FA kupa döntőjének átlagos nézőszáma 79300 fő volt.

Az 1960-as évek közepétől fokozatos változás következett be a stadionokban: a szurkolótáborok agresszivitásának a növekedése jelentős átalakításokat vont maga után. Egyrészt megkezdődött a nézőközönség mozgását korlátozó kerítések felépítése, majd a biztonság növelésének a szándékával létrehozták az első zárt-láncú televíziós hálózatot és kísérletet tettek a csak ülőhelyeket biztosító stadionok kialakítására. Másrészt a gazdagabbak számára mindent igényt kielégítő boxokat létesítettek, amelyek lehetőséget biztosítottak üzleti tárgyalásokra is. Ezzel párhuzamosan a legtöbb pályán bevezették a villanyvilágítást, és néhány helyen (követve az észak-amerikai példát) kísérletet tettek a műfű alkalmazására is.

Ezek a változások azonban gyakran a szurkolók tiltakozását vonták maguk után, és a szerző a legtöbb esetben egyetért ezekkel a kritikákkal. Az átépítések következtében stadionok hasonlónak válnak egymáshoz, és elvesztik azokat a megkülönböztető elemeket, amelyek a játék mellett fontos szerepet játszanak a szurkolók meglétedtségének növekedésében. A jelenlegi fejlettségi szint mellett a műfű alkalmazása túlságosan kiszámíthatóvá teszi a játékot és veszélyes sérüléseket is okozhat. A csak ülőhelyeket biztosító stadionokban az emberek számokká válnak és a szurkolók egy része jobban szereti állva nézni a mérkőzéseket. Az elzártság megteremtése, a kerítések felépítése egyrészt nem mindig segíti elő a biztonság növekedését: a sheffieldi tragédiát elsősorban a szilárd kerítések okozták. Másrészt ezen rendszabályok bevezetésével a stadionok hasonlóvá válnak a börtönökhöz és az erődökhöz (valószínűleg nem véletlen, hogy Chilében és Írországban is a stadionokban alakították ki az internálótáborokat).

A negyedik és ötödik fejezet (*Football, the stadium and a sense of place, When saturday comes: football as nuisance*) a labdarúgásnak és a stadionoknak a városban

betöltött szerepével foglalkozik, és feltárja a hozzájuk fűződő negatív és pozitív érzéseket. A sport (és ezen belül elsősorban a labdarúgás) több szempontból is fontos szerepet játszik az emberek, és rajtuk keresztül a befogadó települések életében. Elősegíti az együvé tartozás érzésének a kialakulását, a település megjelenését az országos médiákban (a Stadler FC megjelenése előtt például igen kevesen tudtak valamit Akasztóról), az esetleges siker pedig hozzájárulhat a településen élők önbizalmának a növekedéséhez (ez elsősorban a kisebb települések esetében igaz, ahol a lakosok tényleg a magukénak érzik a csapatot). A stadionok különböző érzéseket válthatnak az emberekből: a szurkolók egy része úgy tekint rájuk, mint egy szent helyre, mások második otthonuknak tartják a pályákat, amelyek képesek a múltbeli emlékeket is felidézni.

Emellett napjainkban a stadionok fontos szerepet töltenek be a turizmusban is: a leg híresebb pályák (pl. a londoni Wembley-stadion, a manchesteri Old Trafford) gyakran szerepelnek az idegenforgalmi kiadványokban, és egyes mérkőzések igazi turistacsalogató eseménynek számítanak (pl. a Liverpool és az Everton találkozója). Az utóbbi tény már átvezet a labdarúgásnak (és általában a sportnak) a befogadó települések gazdasági életében játszott pozitív szerepére, amellyel kapcsolatban a szerző sajnálattal állapítja meg, hogy Nagy-Britanniában eddig alig készült ezzel a témával foglalkozó részletes tanulmány. Az előnyöket szerzők egyik igen jelentős csoportját azok a stadionokhoz közeli kereskedők (pl. hot-dog, hamburger és napraforgó-árusok) képezik, akik jövedelmének kisebb-nagyobb hányada a mérkőzésekkel kapcsolatban álló eladásokból ered. A sikeresebb és népszerűbb klubok esetében (amelyek mérkőzései igazi látványosságnak számítanak és távolabbról is vonzanak szurkolókat) ez a pozitív hatás nagyobb földrajzi területre és más ágazatokra (pl. buszkölcsönző vállalatok, benzinkutak) is kiterjedhet. Emellett a klubok megrendelése hozzájárulnak egyes vállalkozók (pl. nyomdaipari és

tanácsadó cégek) megélhetéséhez, és a jobban fizetett játékosok kiadásai is bevételt jelenthetnek bizonyos csoportok számára.

A stadionhoz, csapathoz való vonzalom olyan erős, hogy minden ellenük irányuló fellépés kiváltja a szurkolók tiltakozását. A szerző több esetet is idéz ennek bemutatására: a csapatok egyesítésének illetve átköltöztetésének terve számos esetben megbukott az klub híveinek az ellenállásán (előfordult az is, hogy a szurkolók érdekeik jobb képviselője érdekében külön politikai pártot hoztak létre).

Az előnyök mellett azonban a labdarúgásnak negatív oldalai is vannak, és számos embernek fűződnek kellemetlen emlékei a mérkőzésekhez (a szerző véleménye szerint sajnálatos, hogy ezek a megnyilatkozások nagyobb publicitást kapnak). Meglepő módon közöttük sok labdarúgó-rajongót is lehet találni: egyrészt gyakran nem elégedettek az idegenbeli találkozók biztosításával (egy kérdőíves felmérés például azt tárta fel, hogy a megkérdezett hívek 43%-a nem látogat bizonyos pályákat, mivel úgy vélik, hogy ott a futball-huliganizmus már túllépte a számukra elfogadható küszöböt), másrészt sokuk számára a kerítések, a felvonuló rendőri erők is elrettentően hatnak.

A labdarúgás negatív hatásainak igazi kárvallottjai azonban a pályák közelében élők, akiknek számtalan kellemetlenséget kell elviselni (ebben az is szerepet játszik, hogy a brit szigeteken a pályák általában a városok belső részein, lakóterületek között helyezkednek el). A mérkőzések jelentős közlekedési torlódást okoznak az egyébként nyugodt környéken (a vizsgálatok szerint a brit szurkolók 42%-a autólátogat a találkozókra), a megoldatlan parkolási gondok miatt rossz helyen hagyott gépkocsik pedig szinte teljesen megbénítják egy-egy városrész életét (a jelentős számú közönséget vonzó találkozók esetén kb. 10000 gépkocsi elhelyezéséről kell gondoskodni). A negatív hatások között elkerülhetetlen a futball-huliganizmus megemlézése: a szurkolók antiszociális magatartása, az általuk okozott károk

gyakran idéznek elő rettegést a pálya körül élőknél. Az eddig felsorolt három kellemetlen következmény mellett a szerző más bosszúságot kiváltó tényezőket is felsorol (pl. a mérkőzések zaja, mint zavaró tényező, a stadionok közelében megfigyelhető lakásárésés, mint az eddigiek következménye), de úgy véli, hogy ezek csak néhány esetben észlelhetők és igen nehezen számszerűsíthetők.

Az említett problémák megítélésében azonban igen jelentős területi különbségeket lehet felfedezni: az elvégzett kérdőíves vizsgálatok arra mutattak rá, hogy a szélesebb közvéleménynek sokkal rosszabb a véleménye a pálya közvetlen környezetében élésről, mint azoknak, akik ténylegesen ott laknak. 1989-ben a megkérdezett emberek 96%-a úgy vélte, amennyiben a pálya körüli 500 méter sugarú körben élne, különböző kellemetlenségeket kellene elviselnie, ezzel szemben az ott élőknek csak 52%-a tartotta „veszélyesnek” környezetét.

A problémák azonban minden kétséget kizárólag léteznek, és gyakran kiváltják a lakosság határozott fellépését, a klub és a közösség összeütközését. A vendégszurkolók által okozott károk néhány esetben (pl. Lutonban) az ellenfél híveinek a városból történt kitiltásához vezettek (ezen lépés következtében jelentősen csökkentek a klubnak a biztonsági kiadásai), valamint a stadionok környékén élő lakóközösségek érdekeik védelme érdekében egy új szervezetet (*National Federation of Stadium Communities*) is létrehozottak.

A hatodik fejezetben (*Questions of location and relocation*) a szerző a csapatok mobilitásával, és ezen belül elsősorban az együtteseknek az elővárosokba történő kitelepítésével foglalkozik, amely két szempontból is egyre aktuálisabbá válik. Egyrészt a tragédiákat követően felállított Taylor-bizottság jelentése olyan változtatásokat javasolt, amelyeket csak igen nagy költségek árán lehet megvalósítani a már létező stadionokban. Másrészt a második világháború után Nagy-Britanniában is végbement a szolgáltatások szuburbanizációja, és sokak véleménye sze-

rint ez a jelenség előbb-utóbb eléri a labdarúgást is.

A csapatok vándorlása azonban nem új jelenség: a század elején (az 1920-as évek elejéig) megszokott dolog volt, hogy a jobb megközelíthetőség és a nagyobb nézőközönség reményében az együttesek új pályára települtek át, azóta azonban csak egy-két költözés zajlott le.

Napjainkban különböző tényezőket lehet megemlíteni, amelyek kiválthatják a klubok mozgását, szuburbanizációját, amely például az Egyesült Államokban 1960 után általános jelenséggé vált. A taszító erők között fontos szerepet játszanak a korábban már említett problémák (pl. zsúfoltság, parkolási nehézségek), a régi stadionok telkének másfajta hasznosításából (pl. irodaház, parkoló) várható nagyobb bevétel, és az a tény, hogy egy új pálya felépítése nem kerül sokkal többbe, mint a régi felújítása. Az elővárosok vonzó tényezői között kell megemlíteni a népesség (vagyis a mérkőzések vásárlói) 1950 után egyre kifejezettebbé váló szuburbanizációját. Emellett igen lényeges az új pályák körüli tágas tér, amely lehetővé teszi a fent említett kellemetlenségek csökkentését (pl. jobb parkolási lehetőségek) és olyan egyéb intézményeket (pl. bevásárlóközpontok, mozik) megépítését, amelyek további bevételeket tesznek lehetővé.

Mindezen racionális érvek ellenére az 1980-as és 1990-es évtizedben alig zajlott le átköltözés és az elképzelések megmaradtak a tervezőasztalok szintjén. A szerző véleménye szerint ebben az alábbi tényezők játszottak szerepet. Egyrészt a tervezők között általános az a vélemény (és ezt képviseli a szigetország legjelentősebb tervezéssel foglalkozó szervezete, a *Royal Town Planning Institute's* is), hogy a vidéket, a várost övező zöld területeket nem szabad feláldozni a labdarúgás céljaira. Másrészt a szurkolók jelentős részének a tiltakozása, illetve a klubok és az önkormányzatok között több helyen kialakult jó viszony is korlátozza az elköltözést. Harmadrészt az elővárosok előkelőbb lakosai között (akik közvetlen élményekkel alig

rendelkeznek, és véleményüket elsősorban a tömegkommunikációs eszközök formálják) igen erős az a félelem, hogy a korábban említett — és labdarúgáshoz köthető — kellemetlenségek megjelennek az ő területükön is, és ezért minden eszközt (külön érdekvédelmi szervezet megalapítása, tiltakozó plakátok kiragasztása) megragadnak ennek megakadályozására. Negyedrészt jelentős problémát okoz az új stadionok építési költségeinek a biztosítása. Szemben más országokkal, ahol a pályák általában az önkormányzat tulajdonát képezik és ennek következtében a felújításban (és egyáltalán a csapatok finanszírozásában) jelentős szerepet játszik az önkormányzati támogatás (például 1989-ben az Olympique Marseilles 14 millió frankot kapott az önkormányzattól), az angol pályák a legtöbb esetben a klubok tulajdonában vannak, amelyeknek saját bevételeikből kell fedezni a munkálatokat.

Az utolsó fejezetben (*Interpretations and prospects*) a szerző két dologra fordít nagyobb figyelmet. Egyrészt bemutatja, hogyan értelmezték különböző gondolkodók azokat a folyamatokat (pl. a térbeli korlátozás megjelenése), amelyekkel a könyv eddigi részében foglalkozott. Az egyik oldal (*The increased efficiency view*) véleménye szerint a térbeli korlátozás különböző formái a labdarúgásban növelik a sportág hatékonyságát, és így minden résztvevő (játékosok, nézők, szélesebb közvélemény) számára előnyökkel járnak. Ezzel szemben a marxista megközelítés úgy véli, hogy a labdarúgásban lezajlott változások fő célja a munkások elégedettségének a javítása volt („Kenyeret és cirkuszi játékokat” ideológia), a térbeli korlátozás pedig arra irányul, hogy — habár igen finoman — ezen a területen is biztosítsák az emberek ellenőrzését. Emellett hangsúlyozzák, a sportág fontos szerepet játszik abban is, hogy az osztályellentétek városok, országok közötti konfliktusokká alakuljanak át.

Másrészt a szerző megpróbálja felvázolni a stadionok és a labdarúgás fejlődésének jövőbeli útjait és a poszt-modernizmus felé mutató jeleket. Véleménye szerint tovább

növekednek azok a különbségek, amelyek már ma is jól kitapinthatók a profit által irányított versenysport (elsődleges cél a győzelem) és a kikapcsolódást szolgáló testmozgás között. Az előbbi csapatai (amelyek az egész országban nagy népszerűségnek örvendnek) nagyobb vándorlási lehetőségekkel rendelkeznek, és előbb-utóbb mindent igényt kielégítő szuper-stadionokban telepednek le. Ezzel szemben az utóbbi kategóriába sorolható klubok (amelyek főleg az alsóbb osztályokban játszanak) esetében valószínűleg megerősödik a helyi közösséggel kialakított kapcsolat, és a labdarúgás továbbra is a helyi büszkeség kifejezésének egyik igen fontos eszköze marad.

A poszt-modernizmus felé irányuló jelek közül a szerző az alábbiakat emeli ki. Az 1990-es évek elején fokozatosan lebontották a pályákat és a nézőteret elválasztó kerítéseket (ebben nagy szerepet játszott a sheffieldi tragédia is), és így egy kicsit szorosabb lett a játékosok és a nézők közötti kapcsolat. A felfújható bábuk (pl. Magyarországon is megjelentek az első óriás banánok), az arcfestés, a különböző bolondos ruhák megjele-

nésével a korábbi évek passzivitásával, egyhangú szurkolásával szemben a labdarúgás egyre inkább karneváli jelleget ölt. Az újonnan létesült pályák (pl. Sheffieldben illetve Monacóban) éles ellentétben állnak a korábban épült, erődhez, konténerekhez hasonló stadionokkal („az embernek kétségei vannak azzal kapcsolatban, hogy ez tényleg stadion, inkább azt gondolná, hogy szálloda, vagy konferenciaközpont), és igen fontos az a tény is, hogy a csapatok nem vándoroltak az elővárosokba, hanem megmaradtak eredeti helyükön.

Véleményem szerint a könyvet két csoport forgathatja nagy élvezettel: egyrészt a labdarúgást szerető olvasók, másrészt mindazok, akik mélyebben szeretnék megismerni az angol emberek gondolkodását.

(A könyvismertetés az F 012854 és a W 015339 számú OTKA-pályázatok támogatásával készült.)

Kozma Gábor

Rudolf Bultmann: Történelem és eszkatológia

Atlantisz Könyvkiadó, *A kútnál* sorozat

Budapest, 1994, 185 old.

A szerzőről:

Rudolf Bultmann (1884–1976) német evangélikus teológus, alaptétele, hogy a görög és a nyugati filozófia hatása megrontotta a keresztény teológiát, viszont a heideggeri filozófia (vagyis az itt lét hermenautikája) alapján tehetünk kísérletet a kereszténység helyes értelmezésére és a történelem megértésére.

Az alapgondolat:

A könyv három axiómával indul, amelyeknek a lényege az ember kiszolgáltatottsága a történelem menetének.

Az *első*: az ember nem választhatja meg saját kiindulási pontját, a történelmet nem csak az emberek cselekedetei alakítják, hanem a sors és a végzet is.

A *második*: a cselekedetek eredményei és a kiinduló szándékok nem egyeznek meg (példának a francia forradalmat és a mai technikai vívmányokat hozza fel).

A *harmadik*: a szabadság csakis felelősséggé létezik.

„De kinek legyünk felelősek?” A válaszhoz meg kell találni a történelem lényegét, ezért Bultmann végigvezet bennünket a történelem értelmezésének történetén. Be-